

У Київському музеї українського образотворчого мистецтва знаходяться 15 картин А. Лазарчука. Серед них: портрет Т.Г. Шевченка, "За читанням листа", "Родинна група". В Черніпівському художньому музеї є кілька робіт художника: живописні твори — "Околиця Борзни", "На вокзалі"; акварелі — "Кладовище", "Жінка з дітьми"; графіка — "Автопортрет", "Сімейний портрет". Багато створив художник ікон та картин на біблійні теми (для Кінешівської церкви ікону "Михайлове чудо", для Часниківської — "Ісус Христос у терновому вінку" та інші). Багато писав А. Лазарчук краєзнавців улюбленої Борзни.

У 1963 році донька художника О.А. Михалевич-Лазарчук передала чимало картин свого батька до художнього відділу Волинського краєзнавчого музею в м. Луцьку, а також до історичного музею в с. Уховськ, де народився художник. Серед них: "Шкільний сторож", "Молодиця" (1909) — одне з найдовіреніших полотен автора. Багато картин вона передала Борзнянській середній школі-інтернату.

Чималу кількість прижиттєвих документів, фотографій, особистих речей, в тому числі й мольберт художника, зібрано працівниками музею Лесі Українки в с. Колодажному на Волині, де вони й зберігаються зараз.

Найбагатша колекція робіт А.Г. Лазарчука знаходиться в художньому відділі Волинського краєзнавчого музею, який по праву можна назвати осередком вивчення і популяризації творчої спадщини

талановитого українського художника і педагога.

До справи відродження його імені в різні часи були причетні: дослідник і етнограф О. Ошуркевич, краєзнавець і мистецтвознавець В. Пясецький, провідний науковий працівник Т. Левницька, яка досліджує його творчість понад 35 років, директор музею А. Силук, етнограф зі Львова, праправнучата племінниці Л.П. Корнійчук-Лазарчук.

Майстерність художника, який брав участь у багатьох престижних виставках, засвідчують схвальні рецензії утодішніх газет. Що ж до тематики його робіт, котрі вирізнялися реалістичним зображенням життя, то нині вони мають ще й неабияку історичну цінність, оскільки повертають нас у середовище позаминулого століття. Ось, зокрема, деякі назви робіт А. Лазарчука: "Лірник", "Кладовище", "На вокзалі", "Самосуд у с. Уховськ", "Сільська вулиця", "В корчмі". Є у нього також ціла галерея портретів, автопортретів (понад 10), чимало робіт на шевченківську та біблійну теми.

Багато що в житті і творчості А.Г. Лазарчука і дотепер залишається нез'ясованим. Він рідко підписував свої твори і майже ніколи їх не датував, не пів обліку. У своїй автобіографії Андроник Григорович Лазарчук навіть не згадує про участь у виставках, не наводить назв художніх творів. Нерідко на зворотному боці уже створених картин він пише нові композиції, не думаючи про те, чи потраплять вони коли-небудь до музею. Отже, можна сказати, що цей великий художник малював більше для себе, для душі.

МИСТЕЦЬКО-ОСВІТНЯ ПРАКТИКА

Леонід Прибєга

кандидат архітектури, професор

Територіальні заходи охорони об'єктів культурної спадщини в системі історичних міст

До унікальних культурних надбань України, в яких закарбувалися глибинні традиції містобудівної культури українського народу, належить віднести передусім давні міста. З метою забезпечення комплексного збереження їхнього історично успадкованого планувально-просторового устрою та об'єктів культурної спадщини, що збереглися у відповідних утвореннях, був укладений та у 2001 р. схвалений Кабінетом Міністрів України Список історичних населених місць України, до якого увійшло 366 міст і селищ міського типу.

Водночас, інтенсивне будівництво та не врегульоване втручання в просторову структуру центрів історичних міст, що поширилися останнім часом, призвели до суттєвих змін історично успадкованого середовища об'єктів культурної спадщини, спотворення їхнього історико-культурного образу, а подекуди, й фізичної руйнації та знищення. Тож чи не найактуальнішою проблемою сьогодення є життя містобудівних чи територіальних заходів захисту пам'яток, котрі формують історичні частини міст.

Територіальна охорона об'єктів культурної спадщини означає встановлення зон охорони пам'яток, визначення в системі старовинних міст чи сільських поселень історичних ареалів, надання територіально поєднаної сукупності пам'яткових ресурсів статусу заповідних територій чи заповідників.

Територіальні заходи охорони пам'яток у вітчизняній пам'яткоохоронній практиці були започатковані ще на початку 20-х років минулого століття. Так, у декреті про охорону пам'яток природи, садів і парків від 16 вересня 1921 р. йдеться про те, що площі ділянок природи, відомі своїми пам'ятками, оголошуються заповідниками [1]. Саме тоді було взято під охорону територію старогрецького міста Ольвія, а згодом, у 1928 р., статус заповідників одержали монастир "Босих кармелітів" у Бердичеві та замок-фортеця у Кам'янці-Подільському, у 1929 р. — замок князів Острозьких у місті Старокостянтинів.

Доволі розгорнутою інструкцією регламентувалась організація охоронних зон пам'яток у 1960-ті роки [2]. Відповідно до неї запроваджувалися охоронні зони пам'яток та зони регулювання забудови.

Проте, основи методики територіальної охорони об'єктів культурної спадщини на вітчизняних теренах загалом склалися наприкінці 1980-х—початку 1990-х років. Окремі науково-методичні напрацювання дослідників архітектурно-містобудівної спадщини та пам'яткоохоронців, зокрема А. Іконнікова, Є. Михайловського, Ю. Ранінського, О. Щенкова, О. Беккера, Й. Глемжі, С. Рєгає, Л. Андрєєва, Є. Водзинського, Т. Товстенко, Т. Устенко та інших стали підґрунтям кількох методичних видань [3]. Однією з таких узагальнюючих праць слід вважати "Методические рекомендации по исследованию историко-архитектурного наследия в городах Украинской ССР", до якої входили також розділи з питань територіальної охорони пам'яток як, наприклад, методики дослідження історичного міста, пам'яткоохоронного зонування, засади складання історико-архітектурного опорного плану [4].

Найбільш послідовно й системно була викладена методика дослідження історичних міст та заходи територіальної охорони об'єктів культурної спадщини у навчальному посібнику Л. Андрєєва "Оснoвы исследования и реконструкции исторического города" [5]. Значною мірою на вирішенні практичних завдань збереження пам'яток територіальними заходами позначилися розроблені та видані у 1990 р. об'єднанням "Росреставрация" методичні рекомендації "Разработка историко-архитектурных опорных планов и проектов зон охраны памятников истории и культуры исторических населенных мест" [6].

Згодом в Україні була розроблена та видана "Інструкція до складання історико-архітектурних опорних планів населених місць України" [7].

У пострадянський період у незалежній Україні питання територіальної або містобудівної охорони об'єктів культурної спадщини отримали новий імпульс. Ці проблеми в наукових дослідженнях затривали, зокрема, Є. Водзинський, В. Вечерський, М. Бєвз, Л. Прибєга та інші [8]. Було розроблено низку нормативно-правових документів, зокрема, про порядок визначення меж зон охорони нерухомих пам'яток та про порядок визначення меж та режимів використання історичних ареалів населених місць [9].

Зазначені вище науково-методичні напрацювання не полишені часою та авторської тенденційності, а методика дослідницьких і проектно-охоронних робіт загалом не має структурної цілісності. Тож в нинішніх умовах неврегульованого втручання в історичне середовище, з метою забезпечення територіальної охорони об'єктів культурної спадщини, першодумським постає питання уточнення методики проведення дослідницьких і проектних робіт.

Як уже згадувалося, територіальний захист поширюється як на осібні пам'ятки, так і пам'яткові ансамблі, комплекси чи інші історично успадковані урбаністичні утворення. Але в умовах історичного міста чи

історичного сільського поселення територіальна охорона об'єктів культурної спадщини набуває комплексності.

Базуючись на матеріалах всього спектру теоретичних напрацювань у даній сфері та залучаючи практичний досвід історико-містобудівних досліджень в Україні, спробуємо стисло окреслити методичні основи територіальної охорони об'єктів культурної спадщини в системі історичного міста.

Розробка заходів територіальної охорони об'єктів культурної спадщини складається з кількох етапів і базується на поглибленому вивченні відповідного історичного містобудівного утворення, простеженні розвитку його планувально-просторової структури та визначенні історико-культурного потенціалу. З цією метою передусім мають бути проведені історико-бібліографічні й архівні вишукування та натурні обстеження історичної частини міста чи сільського поселення. Наступним етапом є камеральна обробка результатів дослідження та ретроспективний аналіз формування планувальної мережі утворення та його забудови. Далі, за матеріалами зібраної та проаналізованої інформації, складається історико-архітектурний опорний план, а в окремих випадках — також історико-містобудівний опорний план.

Історико-архітектурний опорний план, в якому в графічній формі зафіксований історико-культурний потенціал утворення, слугує в наступному основною розробки заходів територіальної охорони, зокрема, визначення зон охорони об'єктів культурної спадщини, встановлення меж та режимів охорони історичних ареалів, а також обґрунтування територіальних параметрів пам'яткових утворень, які потребують комплексної охорони й, відповідно, необхідності надання їм статусу заповідників чи заповідних територій.

Головним завданням історико-бібліографічних та архівних вишукувань є виявлення у фондах архівів, бібліотек, музеїв та інших закладів документів та інформації щодо розвитку планувальної мережі міста, а також формування його забудови.

Віднайдені в архівах, бібліотеках та інших сховищах історичні плани міста, креслення, фотографії, описи вулиць, будівель або інші документи мають бути проаналізовані, а результати вивчення викладені в пояснювальній записці. В історичній довідці, на підставі документальних даних, має бути розкритий історичний розвиток міста, простежена у вигляді схем ретроспектива формування його планувально-просторової структури. Історична довідка має бути також проілюстрована історичними планами, кресленнями, фотографіями, виписками та іншими іконографічними матеріалами, виявленими в процесі історико-бібліографічних та архівних досліджень.

Важливою складовою пояснювальної записки чи додатку до неї має стати анотований за видами та категоріями список об'єктів культурної спадщини, що перебувають на обліку.

Наступним етапом досліджень, як у більшості випадків проводяться водночас з історико-бібліографічними та архівними вишукуваннями, є

натурні візуальні обстеження відповідного містобудівного утворення. Метою таких досліджень є понад усе уточнення раніше отриманої інформації, співставлення історичних даних та забудови з існуючим станом. Візуальним обстеженням підлягають всі об'єкти культурної спадщини відповідної території, що перебувають на обліку, здійснюється фотофіксація їх, уточнюється архітектурна стилістика споруд, межі територій пам'яток. У разі виявлення будівель, що можуть бути віднесені до пам'яток, складається додатковий анотований список об'єктів, запропонованих до взяття їх на облік. Разом з тим, слід виявляти та наносити на топооснову місця втрачених визначних історичних споруд.

Натурні дослідження передбачають також вивчення особливостей формування історичного середовища утворення, зокрема його історично усталеної вертикальної композиції, що визначається зовнішніми панорамами і силуетом, та внутрішньої просторової організації міського організму чи його фрагмента.

Засади дослідження передбачають також вивчення особливостей формування історичного середовища утворення, зокрема його історично усталеної вертикальної композиції урбаністичних утворень найбільш комплексно розроблені Є. Водзинським [10]. Тому немає потреби зупинятися на цих питаннях. Але зауважимо, що результатом таких досліджень, що базуються на експертних висновках фахівців, мають бути схеми аналізу видового розкриття об'єктів культурної спадщини в системі міста з виявленими видовими територіями та зафіксованими видами на пам'ятки. Результати аналізу видового розкриття об'єктів культурної спадщини мають стати в подальшому підґрунтям для визначення меж зон охорони відповідних пам'яток.

Базовим документом проектування територіальних заходів охорони об'єктів культурної спадщини є історико-архітектурний опорний план. Для складання його краще використовувати топооснову у масштабі 1:2000, але в окремих випадках, залежно від параметрів утворення та його наповненості об'єктами культурної спадщини, може бути прийнятний масштаб як 1:1000, так і 1:5000. Передусім, на креслення мають бути нанесені за певною системою умовних позначень усі види й категорії об'єктів культурної спадщини, в тому числі шойно виявлені, зокрема пам'ятки архітектури та містобудування, історії, археології, природи, садово-паркового мистецтва та культурного ландшафту, монументального мистецтва, об'єкти цінної історичної забудови тощо.

Необхідно на історико-архітектурному опорному плані означити межі територій ансамблів, комплексів, інших урбаністичних утворень, що віднесені до пам'яткових, а також територій, що набули статусу заповідних. Окрім того, на кресленнях опорного плану має бути відображена історична періодизація розвитку планувальної структури міста, окреслені межі археологічно цінних територій, визначені території втрачених споруд мистецтва, а також позначені важливі домінуючі вертикальні композиції міста та дисонуючі об'єкти, що спотворюють історичне середовище.

Креслення історико-архітектурного опорного плану супроводжуються систематизованими за видами та категоріями експлікаціями об'єктів культурної спадщини та іншою інформацією.

В окремих випадках, окрім історико-архітектурного опорного плану, може виникнути необхідність розробки *історико-містобудівного опорного плану*. Метою розробки історико-містобудівного опорного плану є виявлення особливостей саме планувально-просторового розвитку історичного центра міста, а графічна частина його може розглядатися як складова історико-архітектурного опорного плану.

На кресленнях історико-містобудівного плану мають бути нанесені й графічно виявлені давні вулиці та майдани, композиційно цінні планувально-просторові вузли та домінуючі, території історичних ансамблів, комплексів та пам'яток містобудування, цінні ділянки природно-антропогенних ландшафтів, історичні некрополі тощо.

Графоаналітична інформація щодо історико-культурного потенціалу історичної частини міста, сконцентрована в історико-архітектурному опорному плані, є підґрунтям для визначення режимів охорони та використання пам'яткових територій, а відносно найбільш цінних історичних ансамблів, комплексів чи композиційно цілісних урбаністичних утворень — підставою для порушення клопотання перед відповідними органами щодо надання їм заповідного статусу.

Графічна форма вираження результатів дослідження історико-культурного потенціалу у вигляді історико-архітектурного опорного плану дозволяє візуально розкрити картину дислокації об'єктів культурної спадщини, а також виявити осередки концентрації їх на певних територіях. Тому саме історико-архітектурний опорний план і є основою визначення меж історичних ареалів, як сукупності пам'яток усіх видів і категорій, поєднаних територіально. Мета визначення історичних ареалів в структурі міського утворення полягає в забезпеченні комплексної охорони усього історико-культурного потенціалу, що міститься на даній території, а також у створенні єдиного пам'яткоохоронного режиму збереження та використання пам'яток.

Наступною складовою частиною комплексу проектної документації з організації територіальних заходів охорони об'єктів культурної спадщини є *визначення режимів охорони* історично успадкованого середовища, що узагальнюються в проєкті зон охорони об'єктів культурної спадщини. В цьому проєкті, на підставі історико-бібліографічних та архівних вишукувань, натурних обстежень та експертних висновків щодо видового розкриття об'єктів культурної спадщини в системі міста, визначаються охоронні зони пам'яток, зони регулювання забудови, зони охоронюваного характерного ландшафту, археологічно цінних територій, меж заповідників із своїми зонами охорони. Назвичайно важливо в процесі пам'яткоохоронного зонування уточнити параметри територій пам'яток, маючи на увазі, що територія пам'ятки разом з матеріальною структурою відповідного об'єкта культурної спадщини історично обумовлені й

складають його матеріальну субстанцію. А відтак, історико-культурна цінність території пам'ятки визначається ступенем автентичності й, відповідно, до її збереження застосовується суворий режим охорони й не допускається проведення будь-яких господарських робіт чи будівництва. Тож зона охорони пам'ятки встановлюється навколо пам'ятки з відповідною територією і не включає територію пам'ятки, бо режим охорони їх різняться. Саме такий підхід дозволить виявити історико-культурну значущість пам'ятки, забезпечити охорону характерного середовища, її належне візуальне сприйняття, дозволить створити умови для фізичного збереження об'єкта культурної спадщини.

Зона регулювання забудови — це територія, прилегла до охоронної зони пам'ятки. Межі її визначаються на основі матеріалів видового розкриття об'єкта культурної спадщини, а режим утримання має забезпечити збереження історично усталених візуальних зв'язків пам'ятки з середовищем, композиційну роль в історично сформованому просторовому каркасі відповідної забудови чи системи міста.

На основі архітектурно-ландшафтного аналізу історичного середовища та дослідження візуального сприйняття об'єктів культурної спадщини в системі міського ландшафту, з метою збереження їхніх історично успадкованих зв'язків з природним довкіллям, встановлюються також зони охоронюваних ландшафтів.

У разі щільної забудови та сконцентрованості пам'яток охоронні зони пам'яток можуть нашаровуватись, сумішатись. В таких випадках визначається сумішена охоронна зона пам'яток, сумішена зона регулювання забудови та сумішена зона охоронюваного ландшафту.

На основі історико-архітектурного опорного плану та проекту пам'яткоохоронного зонування, з метою забезпечення збереження в системі міста історично успадкованої планувальної мережі вулиць, традиційної забудови, своєрідного ландшафту та загалом характерного середовища, можуть бути визначені території з наступним наданням їм статусу заповідних. До заповідних територій можуть бути віднесені частини історичних міст, де сконцентровані різні види об'єктів культурної спадщини та постає питання комплексної охорони їх й, водночас, спадкоємного розвитку відповідних частин міста. Заповідна територія інтегрує в собі території пам'яток, охоронні зони осібних пам'яток, ансамблів та комплексів, території в межах зон регулювання забудови та охоронюваного ландшафту й загалом за охоронним статусом наближена до охоронної зони пам'ятки.

На відміну від територій заповідників, що є пам'ятковими й відповідно на яких не допускаються будь-яка господарська діяльність та будівництво, на заповідних територіях, з метою приведення утворення до композиційної цілісності та виявлення історико-культурної змістовності пам'яток, при наявності містобудівних обґрунтувань, можуть бути віднайдені ділянки нового будівництва, але, безумовно, з регламентацією висотності, пластичного вирішення та відповідного функціонального наповнення.

Проект зон охорони об'єктів культурної спадщини водночас дозволяє скоригувати межі історичних ареалів, структурувати їх в системі міста, узгодивши з мережею вулиць, та уточнити режим охорони й використання відповідних територій, враховуючи при цьому, що територія історичного ареалу має комплексний охоронний характер й інтегрує в собі як охоронні зони пам'яток усіх видів, так і зони регулювання. Тобто, навколо території історичного ареалу інші зони охорони не встановлюються.

Результати зонування мають бути зафіксовані на кресленнях в масштабі 1:2000, аналогічно до історико-архітектурного опорного плану, з визначеними параметрами територій пам'яток, охоронних зон, зон регулювання забудови, охоронюваного ландшафту, археологічно цінних територій, меж історичних ареалів, заповідних територій та прописаними режимами охорони їх.

Таким чином, проект заходів територіальної охорони об'єктів культурної спадщини історичного міста складається передусім з двох основних графічно поданих документів — історико-архітектурного опорного плану й проекту зон охорони пам'яток та історичних ареалів, а в окремих випадках і заповідників чи заповідних територій.

Невід'ємними складовими історико-архітектурного опорного плану й проекту зон охорони об'єктів культурної спадщини та історичних ареалів є *пояснювальні записки*. В них обов'язково мають бути вищені за відділами матеріали історико-бібліографічних та архівних вишукувань, зібрані та систематизовані дані натурних досліджень утворення, результати аналітичних опрацювань, а також обґрунтування проєктних пропозицій щодо режимів охорони відповідних територій, їхнього функціонального використання. Текстова частина має супроводжуватися матеріалами фотофіксації, віднайденими іконографічними документами, кресленнями графоаналітичних досліджень, зокрема видового розкриття об'єктів культурної спадщини, панорамами, перспективами тощо.

Обговорена на науково-методичних радах з питань охорони культурної спадщини, узгоджена та затверджена у відповідних органах управління пам'яткоохоронною сферою, така науково-проектна розробка набуває значення базової документації для визначення спрямованості пам'яткоохоронних заходів та проєктних розробок з регенерації-ревалоризації відповідних історичних частин міста, розміщення об'єктів нового будівництва та регламентації архітектурно-просторового вирішення їх.

1. *Законодавство про пам'ятки історії та культури*. — К., 1970 — С. 20.

2. *Законодавство про пам'ятки історії та культури*. — К., 1970 — С. 392–395.

3. *Иконников А.В.* Старое и новое в системе города // *Памятники архитектуры в структуре городов СССР*. — М.: Стройиздат, 1978. — С. 7–44; *Михайловский Е.В.* Историческая городская среда и её использование // *Памятники архитектуры в структуре городов СССР*. — М.: Стройиздат, 1978. — С. 71–88; *Раниский Ю.В.* Памятники архитектуры и градостроительства. — М.: Высшая школа, 1983. — 63 с., ил.; *Беккер А.Ю., Шенков А.С.* Современная городская среда и архитектурное наследие. — М.: Стройиздат, 1986. — 204 с., ил.; *Глемжа И.И.* Памятники архитектуры Литвы (Охрана и

- реставрація). — Л.: Стройиздат, Ленингр. отд.-ние, 1978. — 144 с., ил.; *Регаме С.* Городские историко-культурные заповедники // Комплексная охрана и реставрация ансамблей и историко-культурных заповедников. — М.: Научно-методический совет по охране памятников культуры, 1989. — С. 15–27; *Андреев Л.В.* Основы исследования и реконструкции исторического города. — М.: Мархи, 1983. — 72 с.; *Товстенко Т.Д.* Реконструкция исторической застройки городов. — К.: Будівельник, 1984. — 72 с.; *Устенко Т.В., Кондратенко Е.С., Водзинский Е.Е.* Формирование архитектурно-художественного облика центров городов. — К.: Будівельник, 1989. — 120 с.
4. *Методические рекомендации по исследованию историко-архитектурного наследия в городах Украинской ССР.* — К.: КиевНИИП градостроительства, 1982. — 120 с.
5. *Андреев Л.* Основы исследования и реконструкции исторического города: Учебное пособие. — М.: Мархи, 1983. — 72 с.
6. *Разработка историко-архитектурных опорных планов и проектов зон охраны памятников истории и культуры исторических населенных мест: Методические рекомендации.* — М.: Росреставрация, 1990. — 36 с.
7. *Інструкція до складання історико-архітектурних опорних планів населених місць України.* — К.: Держбуд України, 1992. — 26 с.
8. *Вечерський В.В.* Дослідження, охорона та реконструкція історичних населених місць // Архітектурна й містобудівна спадщина доби Гетьманщини. — К.: Головкин-архітектура—НДІТІАМ, 2001. — С. 294–208.; *Вечерський В.* Спадщина містобудування України. — К.: НДІТІАМ—Головкин-архітектура, 2003. — 560 с., ил.; *Водзинський Е.* Особливості складання містобудівних обліково-охоронних документів культурної спадщини Києва // Вісник УТОПІК. — К., 2001. — Вип. 2. — С. 29–32; *Бевз М.В.* Збереження та регенерація історичних центрів в Західній та Центральній-східній Європі // Проблеми теорії і історії архітектури України. — Одеса, 2003. — Вип. 4. — С. 155–172; *Прибега Л.В.* Територіальна охорона об'єктів культурної спадщини (методологічний аспект) // Праці центру пам'ятокознавства. — К., 2004. — Вип. 6. — С. 3–15.; *Прибега Л.В.* Історичні ареали населених місць: методологічний аспект // Праці центру пам'ятокознавства. — К., 2006. — Вип. 10. — С. 254–262.
9. *Порядок визначення меж зон охорони пам'яток // Охорона культурної спадщини в Україні.* — К.: ХІК, 2003. — С. 97–103; *Порядок визначення меж та режимів використання історичних ареалів населених місць // Охорона культурної спадщини в Україні.* — К.: ХІК, 2003. — С. 79–80.
10. *Устенко Т.В., Кондратенко Е.С., Водзинский Е.Е.* Формирование архитектурно-художественного облика центров городов. — К.: Будівельник, 1989. — С. 78–118.

Юлія Майстренко-Вакуленко
старший викладач кафедри рисунка НАОМА

Матеріали і техніки академічного рисунка в НАОМА

Мистецтво рисунка досить багате на різноманітні матеріали. В прадавні часи зображення вишкрібали на камені, кістці, вдавлювали по сирій глині, використовували природні пігменти, які були завжди під рукою: вугілля, крейду, глину різних відтінків; з часом з'явилися нові матеріали.

200

Значного розквіту досягло розмаїття рисункових матеріалів у добу Відродження. Вже тоді в рисунку використовували свинець, срібні та інші металеві штифти, графіт, італійський олівець, сангін, вугілля, крейду, пастель, працювали пензлем, гусячим та очеретяним перами, широко застосовували такі звані мокрі техніки: бістру, туші, різнокольорові чорнила, акварель, білила, а також білий, тонований і ґрунтований папір. Техніка рисунка, яка склалася у епоху Відродження, мала надзвичайний вплив на всі наступні покоління митців, стала основою для багатьох художніх шкіл, які напрацювали свої технічні і художні прийоми, використовуючи, по суті, такі самі матеріали [1, с. 4]. Безумовно, у сучасній мистецькій практиці не всі вище названі матеріали зберегли свою актуальність. Так, металеві пера прийшли на зміну гусячим та очеретяним, не практикується використання штифтів, бістру, деякі природні матеріали почали виготовляти штучно (сангіни, селі та ін.), при виробництві інших змінено рецептуру (чорнила, туш, акварель), дуже сильно змінилась технологія виготовлення паперу. Але це ні в якому разі не зменшує необхідності пильного вивчення та опанування технік старих майстрів, вагомості їхнього творчого спадку. Навпаки — освоєння минулого розкриває у більшій мірі перспективи майбутнього, дає поштовх для наступного розвитку.

Рисунок в цілому в Україні та в Національній академії образотворчого мистецтва і архітектури зокрема також має міцні корені і минуле, гідне вивчення. Про багатство матеріалів, які застосовували старі українські майстри, свідчать пам'ятки мистецтва, що збереглися до наших днів (на жаль, нечисленні). Витоки українського рисунка бачимо в іконописних прорисах, контурах мозаїк і фресок, у високохудожніх мініатюрах рукописних книг, які вражають багатством кольору і матеріалів. Рисунок Лаврської іконописної майстерні XVIII століття, які вже є прикладом власне станкового рисунка, також не справляють враження одоманітності рисункової техніки. Лаврські майстри працювали чорнилом і тушшю, пензлем і пером, олівцем, сангінним олівцем, створювали рисунки на тонованому та ґрунтованому папері, малюнки, які поєднують використання чорної, коричневої та сірої туші в одному аркуші, підфарбовували їх аквареллю та розфарбовували темперою. Митці XIX століття продовжили розвиток мистецтва рисунка і підняли його на якісно новий рівень, хоча чимала кількість українських фахівців після навчання в Петербурзькій академії мистецтва осідала поза межами України: А. Лосенко, який став основоположником російської школи рисунка, В. Боровиковський і І. Мартос, А. Мокрицький і В. Орловський. Видатними майстрами рисунка, які володіли різноманітними техніками, були Т. Шевченко, В. Штернберг, А. Гороневич, І. Сошенко, росіянин М. Сажин, який жив у Києві, а також їхні послідовники І. Соколов, І. Іжакевич, М. Пимоненко, Л. Жемчужников, К. Трутовський, П. Мартинович, О. Сластін, М. Самокиш, М. Мурашко, Д. Безперчий та інші.

Першими викладачами Української академії мистецтва були відомі майстри, які здобували освіту в Петербурзі, Кракові, Мюнхені й Парижі,